

СИЛАБУС

навчальної дисципліни
«Правові основи соціальної роботи»
2023 – 2024 навчальний рік

Освітня програма: «Соціальна робота та практична психологія».

Спеціальність: 231 Соціальна робота.

Галузь знань: 23 Соціальна робота.

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський).

Викладач	Попова Анастасія Сергіївна, к.пед.н., доцент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти Мельничук Алла Богданівна, асистент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Посилання на сайт	https://dspace.bdpu.org/handle/123456789/1134 https://edu.bdpu.org/course/view.php?id=19
Контактний телефон	Попова Анастасія Сергіївна: 063 335 99 68 Мельничук Алла Богданівна: 0 66 770 85 23
Е-mail викладача	kovaleva.anastasia.45@gmail.com
Графік консультацій	четвер: 12.00-14.00

Обсяг курсу на поточний навчальний рік

Форма навчання	Кількість кредитів/годин	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота	Звітність
денна	5/150	14	22	114	екзамен
заочна		6	6	138	

Семестр: II семестр.

Мова навчання: українська.

Ключові слова: соціальна робота, джерела права соціальної роботи, соціальний захист, соціальна політика, складні життєві обставини, соціальне обслуговування.

Мета курсу: сформуванню системи знань у майбутніх соціальних працівників щодо нормативно-правової бази соціальної роботи та соціального забезпечення задля розвитку здатності захищати та реалізовувати права вразливих категорій населення та впроваджувати у практику соціальної роботи шляхи та ефективні методи подолання і вирішення їхніх соціальних проблем, що ґрунтуються на верховенстві права, демократичних цінностях, правах і свободах людини і громадянина України.

Предмет курсу: правові засади організації соціальної роботи з різними категоріями населення.

Компетентності та програмні результати навчання:

Програмні компетентності:

ЗК-1 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного, демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК-3 Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.

СК-10 Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.

Результати навчання:

ПР-1 Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних завдань і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.

ПР-8 Критично аналізувати й оцінювати чинну соціальну політику країни, соціально-політичні процеси на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

ПР-11 Використовувати методи профілактики для запобігання можливих відхилень у психічному розвитку, порушень поведінки, міжособистісних стосунків, для розв'язання конфліктів, попередження соціальних ризиків та складних життєвих обставин.

Зміст курсу:

Тема 1. Міжнародні і національні правові джерела соціальної роботи.

1.1. Міжнародні правові джерела соціальної роботи.

Права людини і соціальна робота. Міжнародні організації у галузі соціальної роботи. Загальна характеристика правових джерел соціальної роботи та їх класифікація. Міжнародні нормативно-правові документи у галузі соціальної роботи.

1.2. Національні правові джерела соціальної роботи.

Соціальна політика держави у контексті нормативно-правових відносин. Конституція України, як гарант здійснення соціальної політики захисту соціально-вразливих верств населення. Правовий статус особи в Україні та класифікація прав і свобод громадянина. Характеристика українського законодавства у галузі соціальної роботи.

Тема 2. Соціальний захист населення у контексті соціальної роботи.

2.1. Система соціального захисту населення.

Система соціального захисту: структура і особливості реалізації. Форми соціального захисту. Соціальні допомоги, соціальні пільги і додатковий соціальний захист. Соціальне забезпечення населення і його складові. Соціальне страхування: особливості і види.

2.2. Соціальні послуги як правова форма здійснення соціальної роботи.

Характеристика соціальних послуг: організаційно-правові форми, види і принципи надання. Класифікація соціальних послуг. Суб'єкти та об'єкти надання соціальних послуг. Порядок надання і отримання соціальних послуг. Фінансові аспекти системи соціального обслуговування. Державні стандарти соціального обслуговування і показники якості надання соціальних послуг.

Тема 3. Правові засади організації соціальної роботи у різних сферах життєдіяльності.

3.1. – 3.2. Нормативно-правове регулювання діяльності соціального працівника у закладах соціальної інфраструктури.

Нормативно-правове регулювання діяльності соціального працівника і соціального педагога в закладах дошкільної освіти. Права, обов'язки та повноваження соціального працівника і соціального педагога у закладах дошкільної освіти. Нормативно-правове регулювання діяльності соціального працівника в закладах загальної середньої освіти. Права, обов'язки та повноваження соціального працівника і соціального педагога у закладах загальної середньої освіти. Правові засади організації діяльності соціального працівника у державних спеціалізованих службах. Правові підстави надання соціальних послуг соціальним працівником у недержавних організаціях. Права, обов'язки та повноваження соціального працівника у недержавних організаціях соціальної сфери.

Тема 4. Політика держави щодо соціальної підтримки та захисту дітей і сім'ї.

4.1. Соціально-правовий захист сімей.

Правове регулювання сімейних відносин. Види державної допомоги сім'ям з дітьми. Державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям. Заходи попередження насильства в сім'ї. Правові основи соціальної роботи з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах.

4.2. Правовий статус дитини відповідно до міжнародного та українського законодавства.

Права дитини у міжнародному і національному правовому полі. Підстави, правові наслідки та порядок позбавлення батьківських прав. Процедура усиновлення у контексті роботи соціального працівника.

Тема 5. Правові основи соціальної роботи з людьми похилого віку.

5.1.-5.2. Соціальний захист людей похилого віку.

Правовий статус особи похилого віку за законодавством України. Організація надання допомоги особам похилого віку. Стаціонарні соціальні установи для постійного проживання громадян похилого віку. Пенсійне забезпечення осіб похилого віку.

Тема 6. Правові основи соціальної роботи з безробітними.

6.1. – 6.2. Соціальний захист безробітних.

Характеристика законодавства України про працю, зайнятість та соціальний захист безробітних. Порядок визнання громадян безробітними. Організація соціального захисту від безробіття. Види матеріальної допомоги і соціальних послуг для безробітних.

Тема 7. Правові засади соціальної роботи з особами з інвалідністю.

7.1. – 7.2. Реалізація державної політики соціального захисту осіб з інвалідністю в нормативно-правових актах.

Поняття «особа з інвалідністю», «інвалідність» у правовому дискурсі. Процедура встановлення інвалідності. Соціальний захист та обслуговування осіб з інвалідністю у правовому полі діяльності соціального працівника. Порядок надання особам з інвалідністю реабілітаційних послуг відповідно до їх індивідуальної програми реабілітації. Матеріальне забезпечення осіб з інвалідністю. Порядок та умови виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю. Порядок та умови виплати призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю. Порядок та умови призначення пенсії по інвалідності. Організація робочих місць та працевлаштування осіб з інвалідністю.

Тема 8. Правові основи соціальної роботи з бездомними громадянами та громадянами, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі

8.1. – 8.2. Правові основи захисту прав бездомних громадян та громадян, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі.

Концепція соціального захисту бездомних громадян. Система обліку та реєстрації бездомних громадян. Заклади соціального захисту для бездомних громадян. Заходи соціального патронажу осіб звільнених з місць позбавлення волі: нормативно-правовий аспект. Соціальна адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі: нормативно-правовий аспект.

Тема 9. Правові основи соціальної роботи з різними категоріями мігрантів.

9.1. – 9.2. Правові основи захисту прав мігрантів.

Характеристика категорії «мігрант», та види мігрантів як клієнтів соціальної роботи. Правовий статус мігранта у міжнародному та національному міграційному праві. Права, обов'язки і соціальні гарантії для мігрантів в Україні. Напрями роботи державних і недержавних організацій у контексті роботи з мігрантами.

Тема 10. Досвід правового регулювання соціальної роботи і професійної підготовки соціальних працівників у зарубіжних країнах.

10.1. - 10.2 Законодавче забезпечення організації соціальної роботи і системи професійної підготовки соціальних працівників закордоном

Правове регулювання соціальної роботи у Європейських країнах. Правові засади організації соціальної роботи у США. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи у Скандинавських країнах. Реформування нормативно-правової бази соціальної роботи в Україні: напрями та конкретні рекомендації. Законодавче забезпечення професійної підготовки соціальних працівників у Європейських країнах. Законодавче забезпечення професійної підготовки соціальних працівників у США. Законодавче забезпечення професійної підготовки соціальних працівників у Скандинавських країнах. Законодавче забезпечення професійної підготовки соціальних працівників в Україні. Напрями та зміст реформування професійної підготовки соціальних працівників в Україні на основі конструктивних ідей зарубіжного досвіду.

Методи навчання: словесні (пояснення, розповідь, лекція, семінари бесіда (вступна, бесіда-повторення); наочні (ілюстрування за допомогою електронного опорного конспекту); практичні: (вправи, моделювання життєвих ситуацій); методи стимулювання навчальної діяльності (метод навчальної дискусії, метод опори на життєвий досвід здобувачів, створення ситуацій пізнавальної новизни); методи контролю і самоконтролю (метод усного контролю (метод письмового контролю, метод тестового контролю).

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять): навчальний курс складається з лекційних, семінарських занять, самостійної та індивідуально-дослідної роботи.

Заохочується висловлювання власної точки зору, творчий підхід до виконання передбачених програмою курсу завдань. Обов'язковим є дотримання принципів академічної доброчесності, що

передбачає самостійне виконання різних видів робіт на оцінку. Унікальність тексту у самостійних роботах та ІНДЗ має бути не менше ніж 25 %.

Лекційні заняття передбачають надання здобувачам загального огляду ключових концепцій і тем, що включені в програму курсу. Вони служать для введення здобувачів у предметну область та створення основного теоретичного фундаменту з освітнього курсу “Правові основи соціальної роботи”. Протягом лекцій викладач надає теоретичний матеріал та може також надавати приклади з реального життя, ілюструвати теоретичні поняття на прикладах, ініціювати обговорення та стимулювати інтерес до предмету шляхом звернення до дискусій щодо сучасних соціальних проблем і викликів. В процесі лекційного викладання, викладач також може використовувати навчальні матеріали, включаючи презентації, відеоматеріали та інші додаткові ресурси для наочного представлення інформації. Це допомагає студентам краще розуміти складні концепції та засвоювати матеріал більш ефективно. У результаті лекцій студенти отримують не лише базові знання з соціальних наук, але й навички аналізу, критичного мислення і спроможність застосовувати отримані знання до реальних ситуацій. Однак важливо пам'ятати, що кількість лекційних занять обмежена, і їх головна мета – встановити загальні основи і напрямки досліджень.

Семінарські заняття можуть доповнювати зміст лекційних тем або можуть передбачати розгляд відмінних від лекційних питань, які відображають зміст теми. Підготовка до семінарських занять передбачає усне опрацювання теоретичних питань за темою, спираючись на перелік рекомендованої літератури та самостійний пошук джерел для отримання необхідної інформації, з подальшим їх обговоренням у форматі дискусій, мозкових штурмів тощо. Відпрацювання пропущених семінарських занять є обов'язковим, здійснюється у форматі очного або дистанційного (на платформі Zoom) спілкування викладача зі здобувачем (не пізніше, ніж через тиждень з моменту проведення заняття та згідно графіку консультацій) Графік зустрічей для складання пропущених семінарських занять обговорюється зі здобувачем та викладачем для узгодження часу.

Підготовка завдань самостійної та індивідуально-дослідної роботи здійснюється у електронному (розміщення файлів на платформі Moodle) вигляді та передбачає усне обговорення питань протягом семінарського заняття з теми або під час індивідуальної/групової консультації. Завдання самостійної роботи та ІНДЗ виконуються у момент підготовки здобувача до семінарського заняття, виконанні завдання підвантажуються до початку семінарського заняття за певною темою. Роботи, які виконано не в повному обсязі або оформлено без дотримання вимог, повертаються здобувачеві на доопрацювання. Повторно здати роботу на перевірку необхідно не пізніше, ніж через тиждень після проведення заняття з відповідної теми (письмово/в електронному вигляді на платформі Moodle).

Важливо враховувати, що оформлення самостійної роботи та ІНДЗ передбачає форматування тексту відповідно до загальноприйнятих вимог (редактор Microsoft Word, шрифт Times New Roman, розмір шрифту 14, без розстановки переносів, стиль – normal (звичайний), інтервал між рядками – одинарний. Назва файлу роботи повинна відповідати прізвищу + назва роботи, (Наприклад Попова_СР та ІНДЗ до теми 1). Параметри сторінки: - розмір полів: ліве – 2,5 см, праве – 1,0 см, верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см; сторінки без нумерації, абзац – 1,25, текст вирівняний по ширині.). Критерії оцінювання кожного виду роботи подано в мудлі під кожним завданням, яке необхідно виконати.

В умовах дистанційного навчання лекційні, семінарські заняття проводитимуться в онлайн-режимі у визначений розкладом час. Самостійні та індивідуально-дослідні роботи надсилаються на оцінювання через систему Moodle у визначений політикою курсу термін. Консультації здобувачів проводитимуться згідно визначеного вище графіку.

За умови оповіщення про повітряну тривогу, здобувач має право вийти з пари за попередженням викладача. Пропущену пару необхідно опрацювати асинхронно.

В рамках дисципліни можливе перезарахування результатів неформального та/або інформального навчання згідно з процедурою визначеною факультетом дошкільної, спеціальної та соціальної освіти на основі п. 8.2. «Положення про організацію освітнього процесу в Бердянському державному педагогічному університеті» від 29.06.2023 року № 13/3.3.

Допуск до екзамену передбачений за умов: набрання 25 балів за роботу протягом семестру, наявності усно зданих тем за семінарськими заняттями, наявності портфоліо з самостійними та індивідуальними завданнями, завантаженими до мудлу по кожній темі.

Екзамен може проходити за двома формами (на вибір здобувачів ВО): письмовий екзамен та захист відповідей; тестування. За результатами продуктивної роботи протягом семестру та погодження з оцінкою – здобувачу може бути виставлена підсумкова оцінка, що дорівнює сумі балів набраних протягом семестру.

За умови невиконання політики курсу, наявності заборгованостей протягом семестру та недотримання дедлайнів визначених навчальним процесом та політикою курсу – здобувач не допускається до складання заліку з дисципліни.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наявність: *технічне* (комп'ютер, проєктор); *програмне* (Microsoft Office: Power Point, Word, Moodle, репозитарій); *наочність* (презентації у форматі Power Point).

Система оцінювання та вимоги:

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне тестування та самостійна робота										Середнє арифметичне за поточну роботу (максимально 50 балів)	Екзамен	Сума
Тема 1		Тема 2		Тема 3		Тема 4		Тема 5				
1.1	1.2	2.1	2.2	3.1	3.2	4.1.	4.2.	5.1.	5.2.			
25		25		25		25		25				
Тема 6		Тема 7		Тема 8		Тема 9		Тема 10				
6.1	6.2	7.1	7.2	8.1	8.2	9.1.	9.2.	10.1	10.2			
25		25		25		25		25				

Поточне оцінювання

Система нарахування рейтингових балів (поточний контроль¹)

№	Вид робіт за темами	Бали рейтингу (денна форма)	Бали рейтингу (заочна форма)
Тема 1.			
1.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
1.2.	Виконання самостійної роботи до теми 1	0 – 5	0 – 5
1.3.	Виконання ІНДЗ до теми 1	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 1		25 балів	
Тема 2			
2.1.	Відповідь на семінарському занятті 2.1. (2 години)	0 – 5	0 – 5
2.2.	Відповідь на семінарському занятті 2.2. (4 години)	0 – 5	0 – 2
2.3.	Виконання самостійної роботи до теми 2	0 – 5	0 – 10
2.4.	Виконання ІНДЗ до теми 2	0 – 10	0 – 10
Максимум за тему 2		25 балів	
Тема 3			
3.1.	Відповідь на семінарському занятті 3.1. – 3.2. (2 год.)	0 – 5	-
3.2.	Виконання самостійної роботи до теми 3	0 – 5	0 – 10
3.3.	Виконання ІНДЗ до теми 3	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 3		25 балів	
Тема 4			
4.1.	Відповідь на семінарському занятті (4 години)	0 - 5	0 - 5
4.2.	Виконання самостійної роботи до теми 4	0 – 5	0 – 5
4.3.	Виконання ІНДЗ до теми 4	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 4		25 балів	
Тема 5			
5.1.	Відповідь на семінарському занятті (2 години)	0 - 5	-
5.2.	Виконання самостійної роботи до теми 5	0 – 5	0 – 10

¹ Детальний розподіл балів та критерії оцінювання до кожного виду робіт представлено у «Системі оцінювання» та розміщено на електронній платформі підтримки навчання Moodle БДПУ

5.3.	Виконання ІНДЗ до теми 5	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 5		25 балів	
Тема 6			
6.1.	Виконання самостійної роботи до теми 6: • Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 – 10	0 – 10
6.2.	Виконання ІНДЗ до теми 6	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 6		25 балів	
Тема 7			
7.1.	Відповідь на семінарському занятті 7.1. – 7.2. (2 години)	0 – 5	-
7.2.	Виконання самостійної роботи до теми 7	0 – 5	0 – 10
7.3.	Виконання ІНДЗ до теми 7	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 7		25 балів	
Тема 8.			
8.1.	Відповідь на семінарському занятті 8.1. – 8.2. (2 години)	0 - 5	-
8.2.	Виконання самостійної роботи до теми 8:	0 - 5	0 - 10
8.3.	Виконання ІНДЗ до теми 8	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 8		25 балів	
Тема 9			
9.1.	Відповідь на семінарському занятті 9.1. – 9.2. (2 години)	0 - 5	0 - 5
9.2.	Виконання самостійної роботи до теми 9: - Підготовка додаткових питань та опитування за ними.	0 - 5	0 - 5
9.3.	Виконання ІНДЗ до теми 9	0 – 15	0 – 15
Тема 10			
10.1.	Виконання самостійної роботи до теми 10	0 – 10	0 – 10
10.2.	Виконання ІНДЗ до теми 10	0 – 15	0 – 15
Максимум за тему 10		25 балів	

Підсумкове оцінювання

За підсумками навчання за один семестр здобувач вищої освіти може отримати 100 балів (50 балів² – поточне оцінювання + 50 балів – контрольне оцінювання (екзамен).

Підсумкова кількість балів визначається за формулою:

$$m = \frac{3K_1 + 3K_2 + 3K_3 + 3K_4}{n} + 50 = 100$$

де m – кількість набраних балів за вивчений курс;

n – кількість залікових кредитів;

50 балів – екзамен або залік.

Загальна кількість балів за вивчений курс обчислюється таким чином: підраховується кількість балів, набраних під час поточного контролю за всіма заліковими кредитами, та ділиться на загальну кількість кредитів (визначається середній арифметичний бал). Потім до отриманого показника додаються бали, набрані під час заліку.

² Мінімальний допуск до заліку здобувача можливий за умови набрання ним 35 балів за виконані роботи протягом семестру.

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS
90 – 100	A
78 – 89	B
65 – 77	C
58 – 64	D
50 – 57	E
35 – 49	FX
1 – 34	F

Список рекомендованих джерел:

1. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
2. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>
3. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» : Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2109-14>
4. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1727-15>
5. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
6. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
7. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні [: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
9. Про охорону дитинства: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
10. Про охорону дитинства: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>
11. Про соціальні послуги: Закон України. *Верховна Рада України*: веб-сайт. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>
12. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.: Ч.1: Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.
13. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми: посібник у 2-х ч.: Ч.2: Ознаки вразливості та специфіка підтримки сім'ї і дитини / за заг. ред. Т. В. Журавель, З. П. Кияниці. К.: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.
14. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина : навчальний посібник / Б. І. Сташків. Чернігів : ПАТ "ПВК" "Десна", 2016. 692 с.
15. Технології соціальної роботи: Навчальний посібник з грифом МОН України. / О.А.Агарков, Д. Ю.Арабаджієв, Т. В. Єрохіна, В.В. Кузьмін, І.В. Мещан, В. М. Попович. Запоріжжя: вид. комплекс АТ «Мотор-Січ», 2015. 487 с.

Інформаційні ресурси:

1. Бібліотека БДПУ <http://edu.bdpu.org>
2. Сайт БДПУ <http://bdpu.org>
3. Верховна Рада України. Офіційний сайт (законодавство) <http://zakon4.rada.gov.ua/>

